

UNESCO@vlaanderen: immaterieel & roerend erfgoed

UNESCO is het best bekend voor haar inspanningen om erfgoed te beschermen. Anders dan vaak gedacht, blijven deze activiteiten niet beperkt tot het beschermen van uitzonderlijke monumenten en landschappen via de Werelderfgoedconventie. Ook andere vormen van erfgoed zoals immaterieel en roerend erfgoed zijn immers van bijzonder belang en verdienen aandacht en bescherming.

Zo wakkert het *Memory of the World*-programma het bewustzijn aan over het bestaan en het belang van documentair erfgoed (collecties van bibliotheken, archieven en musea) en biedt het de lidstaten van UNESCO praktische en technische ondersteuning om documentair erfgoed te bewaren. Een ander belangrijk aandachtspunt van het programma is om het documentair erfgoed zo universeel mogelijk toegankelijk te maken.

Om de publieke opinie te sensibiliseren over de onschatbare waarde van documentair erfgoed, startte UNESCO met het

aanleggen van het *Memory of the World Register* dat enkele van de meest opmerkelijke en betekenisvolle voorbeelden van documentair erfgoed bundelt. Daaronder ook twee archieven in Vlaanderen.

In oktober 2003 breidde UNESCO haar arsenaal aan instrumenten om alle mogelijke vormen van erfgoed te beschermen uit met de *Conventie voor de borging van het immaterieel cultureel erfgoed*. De conventie richt zich op het vrijwaren van orale tradities en expressies (inclusief talen als uitdragers van immaterieel cultureel erfgoed), podiumkunsten, sociale gebruiken, rituelen en festiviteiten, kennis en gebruiken met betrekking tot de natuur en het universum, en de knowhow die voortkomt uit traditionele ambachten. Hoe Vlaanderen een beleid ontwikkelt dat de geest van deze Conventie op het erfgoedveld in de praktijk brengt en welke voorbeelden van immaterieel cultureel erfgoed uit Vlaanderen in het kader van het verdrag internationale erkenning kregen, leest u op de volgende pagina's.

Het borgen van immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen

TEKST: ROB BELEMANS *

Sinds ons land in 2006 toetrad tot de UNESCO-Conventionie voor de borging van het immaterieel cultureel erfgoed, werkt Vlaanderen een beleid uit dat de geest van het verdrag weerspiegelt.

Zelden heeft een internationale verdragstekst zo snel en in zoveel landen weerklink gekregen als de *UNESCO-Conventionie voor de borging van het immaterieel cultureel erfgoed*. De snelle opeenvolging van procedurele stappen (goedkeuring van de conventie in 2003, in voege treden in 2006, operationele richtlijnen in 2008 en aangepast in 2010) en het feit dat in minder dan tien jaar 142 landen als verdragspartij zijn toegetreden tot de Conventie, doen vermoeden dat er wereldwijd een urgente noodzaak wordt aangevoeld om gemeenschappen te ondersteunen en te faciliteren bij het borgen van hun immaterieel cultureel erfgoed.

NIEUW WERKGEBIED

De ontwikkelingen rond deze UNESCO-Conventionie werden in Vlaanderen ook via dit tijdschrift vanaf het prille begin van dichtbij opgevolgd¹. België was dan ook relatief snel erbij om deze Conventie in maart 2006 officieel te aanvaarden. Sindsdien voeren de bestuurlijke gemeenschappen in België hun eigen beleid voor het immaterieel cultureel erfgoed uit, dat via contacten op het intermediaire niveau ook meer en meer op elkaar afgestemd geraakt. Na bijna zes jaar uitvoeringsbeleid van de Conventie voor de borging van het immaterieel erfgoed zit Vlaanderen ook internationaal vergeleken zeker op kruissnelheid en worden inmiddels alle mogelijke registers van de Conventie bespeeld. Daarmee lijkt het immaterieel cultureel erfgoed (ICE) zijn plaats binnen het Vlaamse cultuurbeleid naast de al langer bestaande aandacht voor onroerend erfgoed (monumenten en landschappen) en roerend erfgoed (collecties in musea, archieven en bibliotheken) definitief veroverd te hebben.

Het meest in de kijker lopen de interventies die Vlaanderen de voorbije jaren ondernam om ICE-elementen van eigen bodem internationaal onder de aandacht te brengen. Daarvoor zijn er in de Conventie twee instrumenten voorzien: de *Representatieve lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid* (Art. 16) en het Register van goede praktijken en programma's (Art. 18)². Op de Representatieve lijst prijken inmiddels zeven elementen die (mede) op voordracht van de Belgische overheid

Wereldwijd is er grote belangstelling om erfgoedgemeenschappen te helpen om hun erfgoed te laten bloeien.

“in de wereldetalage” van het ICE van de mensheid zijn gezet. Ze worden in een afzonderlijke bijdrage in dit nummer voorgesteld en verder toegelicht. Daarnaast heeft Vlaanderen sinds 2011 ook een voorbeeldpraktijk inzake borging van ICE die in het Register van *best practices* werd opgenomen, namelijk het programma voor het stimuleren van ludodiversiteit, ontwikkeld door Sportimonium vzw. Ook deze interessante casus en zijn voorbeeldpotentieel worden in een aparte bijdrage door Eric De Vroede, directeur van Sportimonium, voorgesteld.

INVENTARIS OPSTELLEN

De UNESCO-Conventionie legt aan verdragspartijen de verplichting op om een inventaris van het ICE op het eigen grondgebied op te maken en actueel te houden. Vlaanderen voldoet sinds 2008 aan deze verplichting, toen de *Inventaris van Immaterieel Cultureel Erfgoed Vlaanderen* werd opgestart. Sindsdien kunnen erfgoedgemeenschappen in Vlaanderen een ICE-element dat zij koesteren en waarvoor zij actief borgingsmaatregelen uitvoeren, aanmelden voor opname in deze Inventaris. De beslissing daartoe wordt genomen door de Vlaamse minister voor Cultuur na advies van een ad hoc-commissie. Vlaanderen beschouwt zijn Inventaris als een soort binnenlandse ICE-vitrine die de grote diversiteit aan soorten immaterieel erfgoed moet zichtbaar maken en tegelijk het ▶

¹ In UNESCO info 52 (2004), pp. 17-22 verscheen een eerste attenderend artikel *Nieuwe UNESCO-Conventionie over immaterieel cultureel erfgoed* van de hand van Marc Jacobs. In de volgende jaargangen verschenen nog een tiental bijdragen waarin verslag werd uitgebracht over de verdere ontwikkelingen op het internationale UNESCO-forum en – vanaf 2006 – ook over de implementatie van de Conventie in Vlaanderen.

² Daarnaast is er ook nog een *Lijst van het immaterieel cultureel erfgoed dat dringend borging nodig heeft* (Art. 17). Die lijst is in wezen exclusief toegankelijk voor verdragspartijen uit ontwikkelingslanden, die voor een element dat op deze lijst opgenomen wordt beroep kunnen doen op middelen uit het *Fonds voor immaterieel cultureel erfgoed*.

maatschappelijke bewustzijn van hun waarde moet vergroten en in stand houden. Daarnaast zal de Inventaris Vlaanderen ook gaan functioneren als een staalboek van methodieken en maatregelen die het concept borging – het centrale gegeven en hoofddoel van de UNESCO-Conventionie – concreet invullen. De erfgoedgemeenschap van een element dat door de minister op de Inventaris Vlaanderen wordt geplaatst, heeft immers een rapporteringsplicht inzake de toegepaste borgingsmaatregelen, hun dynamische ontwikkeling en de effecten op het ICE in kwestie.

In juli 2011 werden zeven nieuwe ICE-elementen opgenomen in de Inventaris Vlaanderen: de zevenjaarlijkse Kroningsfeesten in Tongeren, de Last Post-plechtigheid in Ieper, het hanen zetten, de Belgische biercultuur, de beiaardkunst, de 25-jaarlijkse ommegang van de Hegge, en kant maken in Vlaanderen.

In totaal telt de Inventaris Vlaanderen daarmee momenteel 26 items. Ze vertonen onderling een grote diversiteit, met naast stoeten en processies ook veel minder evidente vormen van immaterieel erfgoed zoals de Vlaamse Gebarentaal en de Sint-Dimnaviering en Geelse psychiatrische gezinsverpleging. Op de website van het Agentschap Kunsten en Erfgoed staat het overzicht van de Inventaris Vlaanderen met foto's van alle opgenomen elementen.

“Interactie tussen overheid, erfgoedorganisaties en -gemeenschappen bevordert borging”

VLAAMSE BELEIDSVISIE

Een sterke impuls voor het verder verbreden en verdiepen van een borgende omgang met alle mogelijke vormen van ICE in Vlaanderen kwam er einde 2010 in de vorm van een ministeriële Visienota op het beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen³. De Vlaamse overheid ziet het als haar taak om – conform de verplichtingen uit de UNESCO-Conventionie – het in Vlaanderen aanwezige ICE te identificeren en te documenteren en de nodige maatregelen te nemen opdat de erfgoedgemeenschappen hun ICE-elementen zo goed mogelijk kunnen borgen. Met 'borgen' wordt dan bedoeld: een dynamisch proces van intergenerationele overdracht, van telkens hernieuwde toe-eigening en van adaptatie aan de continu veranderende context waarin een ICE-element binnen zijn gemeenschap beleefd wordt, vorm krijgt en van betekenis is. De dynamiek van borging als instandhoudingspraktijk is daarbij even essentieel als het recht van elke erfgoedgemeenschap om uit te maken in welke vorm(en) en met welke betekenis(sen) ze een ICE-element wenst te borgen. De overheid – de Vlaamse zeer nadrukkelijk in de boven vermelde Visienota – cultiveert haar rol daarbij als het faciliteren en onderhouden van zo ideaal mogelijke omstandigheden, onder andere via het subsidiëren van een netwerk aan landelijk erkende professionele actoren met allerlei complementaire expertises die adviserend en ondersteunend van pas kunnen komen bij het ontwikkelen van borgingsprogramma's op maat van de grote diversiteit aan ICE-elementen die ook Vlaanderen rijk is. Het eigenlijke werk inzake borging van ICE moet door en binnen de erfgoedgemeenschappen zelf verricht worden.

Een volgende stap in de zich stilaan uitkristalliserende borgingspraktijk van ICE in Vlaanderen – en meteen ook een concreet voorbeeld van de hierboven beschreven rolverdeling en interactie tussen overheid, landelijk erkende erfgoedorganisaties en erfgoedgemeenschappen – is het ICE-Platform dat momenteel in opdracht van het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media en het Agentschap Kunsten en Erfgoed van de Vlaamse Overheid ontwikkeld wordt en vanaf midden 2012 in gebruik genomen zal worden. De bedoeling van dit overkoepelende digitale werkinstrument is het breedschalig in kaart brengen en documenteren van die grote diversiteit aan ICE-elementen in Vlaanderen en vooral ook van de actuele borgingspraktijken. Erfgoedgemeenschappen zullen zichzelf en hun ICE-element in deze databank kunnen aanmelden. Als ze ook actief met borgingsmaatregelen aan de slag zijn, zal het Platform dat

De beiaardkunst is opgenomen in de Inventaris van Immaterieel Cultureel Erfgoed Vlaanderen.

zichtbaar maken en zal ervaringsuitwisseling, expertisedeling en het gezamenlijk ontwikkelen van efficiëntere (en waar mogelijk overkoepelende) borgingsprogramma's aangemoedigd en in de kijker geplaatst worden. Landelijk erkende erfgoedactoren zoals expertisecentra, erfgoedcellen en musea zullen hun specifieke expertise hierbij beschikbaar stellen om inhoudelijke ondersteuning te genereren. Op die manier draagt het Platform hopelijk bij tot het verbreden van de aandacht – die nu zowel in de cultureel-erfgoedsector als in de brede samenleving nog te eenzijdig op de Lijsten en Inventarissen gericht is – naar de heel concrete borgingspraktijken voor ICE en naar de mogelijke voordelen die schaalvergroting, internationalisering, netwerking en expertisedeling voor alle erfgoedgemeenschappen kunnen bieden. ■

* De auteur is Stafmedewerker Immaterieel Cultureel Erfgoed bij FARO, Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed.

Overzicht van de *Inventaris van Immaterieel Cultureel Erfgoed Vlaanderen*:
<http://www.kunstenerfgoed.be/ake/view/nl/4782518-Inventaris+Vlaanderen.html>

Overzicht van de werking van UNESCO rond immaterieel cultureel erfgoed en achtergrond bij de Conventionie:
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=home>

³ De Visienota is integraal gepubliceerd in *faro*, tijdschrift over cultureel erfgoed Jg. 3, nr. 4 (2010), pp. 4-29 en is ook online raadpleegbaar op de FARO-website: <http://www.faronet.be/e-documenten/een-beleid-voor-immaterieel-cultureel-erfgoed-in-vlaanderen-visienota-vlaams-minister-v>

Rijkgeschakeerde waaiers van immaterieel cultureel erfgoed

TEKST: DAGMAR DEWULF

Een korte voorstelling van de elementen die voor ons land zijn uitgesteld in de wereldetalage van het immaterieel cultureel erfgoed.

België: wereldberoemd om zijn bier, chocolade en frieten. Maar ons land is meer dan dat en talrijke inwoners voelen zich verbonden met andere uitingen van immaterieel cultureel erfgoed. Een aantal daarvan zijn ingeschreven op *Representatieve lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid* en helpen zo om een rijker beeld van ons land te schetsen op wereldschaal. Daarnaast is ons land betrokken partij bij twee internationale inschrijvingen op de lijst.

GEZAMENLIJKE VERJAARDAGSVIERING

Het **Leuvense Jaartallenleven** is in november 2011 toegevoegd aan de *Representatieve lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid*. Al meer dan 120 jaar is dit een uniek onderdeel van het Leuvense verenigingsleven. Wanneer een man uit Leuven de leeftijd van veertig jaar bereikt, wordt hij door het Verbond der Jaartallen uitgenodigd om samen met zijn jaargenoten een vriendenvereniging op te richten. Elk jaartal kiest hierbij een eigen medaille, vlag en uniform. Vervolgens bereidt deze groep zich voor op de gezamenlijke viering van hun vijftigste verjaardag. Na tien jaar komt het hoogtepunt wanneer deze mannen hun verjaardag vieren tijdens een plechtigheid rond het standbeeld van Abraham in het Leuvense stadspark.

Belangrijk is dat bij de samenstelling van deze vriendenverenigingen afkomst, rang of sociale status geen belang hebben. Een doorslaggevend argument voor UNESCO was net het open karakter, de solidariteit en het onderling engagement binnen elke groep. Dikwijls worden vriendschapsbanden voor het leven gesmeed. Een jaartal verdwijnt pas wanneer het laatste lid sterft.

<http://www.youtube.com/watch?v=r9jGis5kQ5I>

DE HISTORISCHE LINK VLAANDEREN / FRANS-VLAANDEREN

Ten tijde van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen en het hertogdom Brabant vormden pakweg het huidige Vlaanderen en Frans-Vlaanderen een aaneengesloten gebied. Het mag niet verwonderen dat beide regio's vandaag tradities met elkaar delen. De **reuzen- en drakenstoeten** zijn er hier een van. Deze optochten met een religieuze achtergrond kon men vanaf het einde van de 14de eeuw in het straatbeeld aantreffen. Geleidelijk kwam ook het profane aan bod en stapten de verschillende stadsgilden mee in de optocht. Zowel in de Belgische steden Ath, Bergen, Brussel, Dendermonde en Mechelen als de Franse steden Dowai en Kassel zijn de stoeten vandaag onderdeel van een springlevend historisch erfgoed.

Het Leuvense jaartallenleven is een opmerkelijke vorm van verenigingsleven.

De reuzen en draken, die dikwijls erg indrukwekkende afmetingen aannemen, stellen mythische helden of dieren, lokale beroemdheden, historische of Bijbelse figuren voor. In Bergen bestrijdt Sint-Joris tijdens de ommegang in een episch gevecht de draak en zijn "Reuze Papa" en "Reuze Mama" de eregasten van de stoet in het Franse Kassel. Dendermonde is dan weer bekend dankzij de tienjaarlijkse Ros Beiaardomwegang en de legende van de Vier Heemskinderen.

In 2005 riep UNESCO deze reuzen- en drakenstoeten uit tot *Meesterwerken van het oraal en immaterieel erfgoed*, een programma dat het pad effende voor de Conventie van 2003. In 2008 werden ze op de *Representatieve lijst* ingeschreven. Er werd hierbij onder meer verwezen naar het sociale aspect van deze optochten. Naast het engagement van de vele vrijwilligers bij de organisatie van de stoet, zijn het heuse publiekstrekkingen waaraan de talrijke toeschouwers actief deelnemen.

<http://www.youtube.com/watch?v=8SbvmihEws>

RELIGIEUZE STOET VERWEVEN MET STADSIDENTITEIT

Sinds 2009 prijkt de **Brugse Heilig-Bloedprocessie** op de *Representatieve lijst*. De geschiedenis van de Heilige Bloedprocessie gaat terug tot de 13de eeuw toen de Vlaamse graaf, Diederik van de Elzas, na de Tweede Kruistocht Heilig Bloed meebracht uit het Heilig Land. De pauselijke bul van Clemens V uit 1310 waarin de authenticiteit werd bevestigd, gaf het relikwie het nodige aanzien. Tijdens de processie worden verschillende Bijbelse scènes en verhalen uit de Brugges Gouden Eeuw (15de eeuw) uitgebeeld. Het schrijn, dat vervaardigd is uit goud, zilver en versierd met edelstenen, wordt dan de stad rondgedragen. ▶

Het is waarschijnlijk een van de bekendste religieuze processies. Elk jaar komen duizenden belangstellenden op Hemelvaart naar Brugge afgezakt om samen de indrukwekkende stoet en bijhorende evocaties te aanschouwen. UNESCO beargumenteert de keuze als volgt. In de eerste plaats is de processie onlosmakelijk verbonden met de Brugse identiteit. Deze eeuwenoude traditie is volgens de organisatie een schoolvoorbeeld van hoe jong en oud, Bruggeling en niet-Bruggeling op een respectvolle manier omgaan met het (eigen) verleden. Het sociale aspect ontbreekt dus niet.

<http://www.youtube.com/watch?v=Diy20vMJnJI>

VALKERIJ: INTERNATIONALE HOOGVLEGER

De **valkerij** – zo heet de kunst van het vangen en africhten van valken of andere roofvogels – is eeuwenoud. Sinds de oudheid wordt de valkerij in het Midden-Oosten beoefend. Vanaf de vroege middeleeuwen raakte dit ook in Continentaal Europa en onder meer in het hertogdom Brabant ingeburgerd. Oorspronkelijk werden de vogels ten behoeve van de jacht afgericht. Met zijn allesziende ogen en scherpe klauwen was de valk het ideale instrument om kleine prooien te vangen. De Duitse keizer Frederik II schreef hier zelfs een standaardwerk over. Beroepsvalkeniers worden vandaag vooral in gezet in de bestrijding van overlast door grote aantallen vogels.

Valkerij is een sociaal gebeuren. Hier legde UNESCO in 2010 de klemtoon op in haar beslissing om deze traditie in te schrijven op de *Representatieve lijst*. Niet alleen ontwikkelen de valkenier en zijn vogel

Sint-Joris en de Draak (Gustave Moreau 1826-1898), een onderdeel van het festival Ducasse te Bergen.

een sterke band, de traditie wordt ook overgeleverd van generatie op generatie. Valkeniers in Mongolië, Marokko of Qatar trekken met hun kinderen de woestijn in om hen de knepen van het vak maar ook om hen respect voor de natuur en de eigen omgeving aan te leren.

Van het Korea over Syrië tot in België delen valkeniers gemeenschappelijke waarden, tradities en gebruiken. De valkerij legt de basis voor een breder cultureel erfgoed van traditionele kledij, liederen en muziek, poëzie en dans, allen ondersteund door de leefgemeenschappen en clubs die valkerij in het vaandel dragen.

<http://www.youtube.com/watch?v=1o4c2bRXeqA>

DIERENMARKT ONDER DE BLOTE HEMEL

Elk jaar wordt in het Oost-Vlaamse Sint-Lievens-Houtem op 11 en 12 november **Houtem Jaarmarkt** georganiseerd. Dit is de laatste openluchtmarkt voor vee en volbloedpaarden. Honderden handelaars stellen met trots hun beste dieren voor aan een jury, collega-handelaars, landbouwers en duizenden nieuwsgierigen. De geïnteresseerden komen van ver om te kijken, te voelen en eventueel te kopen. Er is een ruime keuze uit zo'n 600 paarden en een dubbel aan koeien. De eventuele koop wordt beslecht met de oude onderhandelingstechniek van het handklappen.

UNESCO schreef de Houtem Jaarmarkt in om verschillende redenen. In de eerste plaats prijkt de jaarmarkt sinds jaren bovenop de agenda van menig veehouder en handelaar. Bovendien wordt elk jaar een buitenlandse regio uitgenodigd om er het lokale vakmanschap en de eigen streekproducten tentoon te stellen. De jaarmarkt draagt op deze manier bij tot een duurzame manier van kennisuitwisseling.

<http://www.youtube.com/watch?v=QbUCZUn6-gg>

“Vlaanderen is goed vertegenwoordigd op de Representatieve lijst”

CARNAVAL IN VLAANDEREN EN WALLONIË

Aalst is de carnavalsstad van Vlaanderen. Al meer dan 600 jaar worden er carnavalsfeesten georganiseerd. Drie dagen lang, net voor Aswoensdag, verkeert de Oost-Vlaamse Denderstad in een feestroes. Het is de uitkomst van een jaar lang voorbereidingen aan kostuums en praalwagens die de nationale en de internationale actualiteit flink op de korrel nemen. De belangrijkste man of vrouw is Prins Carnaval die na het ontvangen van de stadssleutel als burgervader de plak zwaait over de stad. Het meest gedenkwaardige moment is misschien wel de stoet van de *Voil Jeanetten*, uitgelaten mannen verkleed als vrouw in vol ornaat.

Sinds 2010 staat het Aalsterse carnaval ingeschreven op de *Representatieve lijst*. UNESCO zegt hierover dat het “een belangrijk sociale en feestelijk gebeuren is die de samenhang bevordert... en die culturele diversiteit en een interculturele dialoog promoot op zowel nationaal als internationaal vlak.” ▶

<http://www.youtube.com/watch?v=qpSo6ADTzFo>

De Heilig-Bloedprocessie in Brugge.

Kijken we even over de taalgrens naar het Henegouwse **Binche**. Elk jaar maakt het carnaval er zich tijdens de drie dagen voor Aswoensdag meester van het anders zo rustige stadje. Deze feestelijke traditie gaat terug tot de middeleeuwen. Hiermee is het carnaval van Binche een van de oudste nog bestaande van Europa. Volgens UNESCO is het bestaan vandaag en het succes te danken aan de grote inspanningen van de inwoners die zich met veel trots achter deze traditie scharen.

Op Vette Zondag, de laatste zondag voor Aswoensdag, wordt het startschot gegeven voor de festiviteiten die drie dagen lage aanhouden. Vanaf dag één zijn de zogenaamde *Mam'selles* present, mannen verkleed in extravagante vrouwenkleden. Het hoogtepunt komt op Vette Dinsdag wanneer de bekende Gilles de Binche hun opwachting maken. In de muzikale stoet van pierrots en harlekijnen zijn de Gilles onmiddellijk herkenbaar door hun opmerkelijke tenue, een rood-zwart pak met gouden borduursel en hoofddekse van struisvogelveren, en het geluid dat ze produceren. Met hun klompen en de belletjes rond hun middel verjagen de Gilles de boze geesten en kondigen ze de lente aan. Het gezicht van de grappenmakers zit verstopt achter een masker met een kenmerkende bril. Voortbewegend op de kadans van de muziek, gooien ze met sinaasappels naar het publiek. De parade bereikt een climax wanneer de Gilles op het Grote Markt een traditionele dans uitvoeren.

<http://www.youtube.com/watch?v=8SbvmihEws>

LENTEKRIEBELS

De inwoners van het Oost-Vlaamse Geraardsbergen vieren elk jaar de komst van de lente. Dit doen ze op de eerste maandag van maart met een dubbelfeest; **Krakelingen en Tonnekensbrand**. Winkels worden feestelijk aangekleed en de bakkers bakken naast de traditionele mattentaarten ringvormige broodjes, de krakelingen. Deze krakelingen spelen de hoofdrol op het hoogtepunt van het feest. Ze worden gebruikt tijdens de krakelingenworp op de top van de 110 meter hoge Oudenberg. Eer het zover is, start aan het romaanse kerkje van Hunnegem in het centrum van Geraardsbergen een historische stoet richting de Onze-Lieve-Vrouw in de Oudenbergkapel. In deze kapel worden de krakelingen door de deken gezegend. Nadien drinken de geestelijke en wereldlijke overheid wijn uit een 16e-eeuwse zilveren bekers. Nadien worden de 10 000 krakelingen in het publiek geworpen. Eén broodje bevat een briefje dat recht geeft op een gouden krakeling. 's Avonds verzamelen de mensen opnieuw op de Oudenberg voor de Tonnekensbrand waarbij een houten ton in brand gestoken wordt. Op deze manier viert men de komst van de lente.

In 2010 werd het dubbelfeest ingeschreven op de *Representatieve lijst*. Volgens UNESCO is dit een waardevolle traditie "die appelleert op het gemeenschapsgevoel en het historisch bewustzijn van de deelnemers." Overigens, een constante voor alle elementen op de lijst. ■

<http://www.youtube.com/watch?v=e3Jhys1urP0>

Een volledig overzicht (compleet met beschrijving, foto's en filmpjes) van alle elementen op de *Representatieve lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid* is te vinden op: www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011

Ludodiversiteit in Vlaanderen en elders

TEKST: ERIK DE VROEDE *

De wijze waarop Vlaanderen de voorwaarden schept om volkssporten te laten gedijen, is door UNESCO erkend als een project dat wereldwijd inspiratie kan bieden voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed.

In de UNESCO-conventie van 2003 over het immaterieel cultureel erfgoed (ICE) is een aantal instrumenten opgenomen om zichtbaarheid te geven aan het immaterieel cultureel erfgoed en om het borgen ervan te stimuleren. Zo worden onder andere drie lijsten vooruitgeschoven. In de eerste plaats is er de *Representatieve lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid*. Het is vooral deze lijst die weerklink heeft gevonden en die tot op zekere hoogte de bredere inhoud van de Conventie in de schaduw stelt. Al snel komt hier immers het prestige van de nominatie om de hoek kijken zodat het op de lijst komen belangrijker dreigt te worden dan het zich daadwerkelijk bekommeren om het immaterieel cultureel erfgoed in brede zin. De tweede is de *Lijst van immaterieel cultureel erfgoed dat dringend borging nodig heeft*. Een derde lijst, eigenlijk een register, bevat programma's, projecten en activiteiten die het best de principes en de doelstellingen van de Conventie weerspiegelen en die als voorbeeld gelden van *goede praktijken* en die inspirerend kunnen werken voor een goede omgang met immaterieel cultureel erfgoed.

ZIJN TIJD VOORUIT

Het is voor dit register dat het project Ludodiversiteit van het Sportimonium door de Vlaamse Gemeenschap voor België werd voorgedragen in maart 2010. De werking die het Sportimonium ontwikkelde rond traditionele sport- en spelvormen, in het begin hoofdzakelijk in Vlaanderen en in een latere fase wereldwijd, ging van start lang voor er sprake was van de Conventie van 2003. Het parcours dat vanaf 1973 werd afgelegd bleek echter wonderwel te passen in de geest en de doelstellingen van de conventie.

Sleutelbegrip is ludodiversiteit (ludus: Latijn voor spel) wat verwijst naar de grote verscheidenheid aan bewegingsvormen die er bestaan en die meestal een lokaal karakter hebben. Het gaat om een continuüm van fysieke activiteiten met een sportief en/of speels karakter, lichaamsoefeningen, dansen en acrobatische opvoeringen (Renson 2004). In

Onderzoek bracht een onvermoede rijkdom aan volkssporten in Vlaanderen aan het licht.

Vlaanderen gaat het dan bijvoorbeeld om handboogschieten op de staande of liggende wip, beugelen, krulbollen, kaatsen, buksschieten enz... De activiteiten hebben in hoofdzaak een sportief karakter. In de ons omringende landen gaat het met uitzondering van het (boog) schieten om vergelijkbare spelvormen maar in andere culturen kan de klemtoon anders liggen. Zo kan de nadruk liggen op het rituele, het ceremoniële, het contemplatieve of het coöperatieve. De diversiteit en de rijkdom van dit erfgoed wordt echter bedreigd door de globalisatie, de verhoogde mobiliteit, een toegenomen commercialisering en de invloed van massamedia. Een van de gevolgen is dat een beperkt aantal sterk gemediatiseerde en gestandaardiseerde sporten, dikwijls olympische sporten, de dienst zijn gaan uitmaken waardoor regionale, traditionele bewegingsvormen het moeilijk kregen om zich te handhaven. Het Sportimonium heeft gedurende jaren geijverd om de speldiversiteit te bewaren en promotie te voeren voor de erkenning, appreciatie en beoefening van de volkssporten in Vlaanderen in hun (inter)nationale context waarvan een aantal hun wortels hebben in de dertiende en veertiende eeuw.

ONTDEKKING VAN EEN RIJKDOM

Aan de basis ligt het onderzoeksproject van de Vlaamse Volkssportdossiers dat onder leiding van prof. dr. Roland Renson van start ging aan de Faculteit Bewegings- en Revalidatiewetenschappen (KULeuven). In het kader van de lessen geschiedenis van de lichamelijke opvoeding werden de studenten op ▶

De Volkssporttuin laat bezoekers actief kennismaken met allerlei disciplines.

pad gestuurd om in eigen gemeente na te gaan welke traditionele spel- en sportvormen er nog werden beoefend. Het onderzoek bracht verrassende resultaten aan het licht. Er bleek in Vlaanderen namelijk een onvermoede en rijke traditionele spelcultuur aanwezig te zijn (Renson & Smulders 1979). Omwille van de karige hoeveelheid geschreven bronnen werden de gegevens goeddeels verzameld via participerende observatie. In totaal zijn 1.500 werkstukken samengesteld. Diepgaandere studie, deels op basis van literatuur en van de dossiers, deels op basis van bijkomend (veld)onderzoek, resulteerde in een vijftigtal mastertheses en een doctoraatsverhandeling (Smulders 1982).

Dankzij het uitgebreide onderzoek ontstond een totaalbeeld van de grote diversiteit en van de lokale verankering van dit ludieke patrimonium in Vlaanderen. De rijkdom en variatie overtrof de stoutste verwachtingen. In West-Vlaanderen werd getrabold en gegaibold, in Oost-Vlaanderen vooral gekruld en gekaast, in Antwerpen gekegeld, in Brabant beoefende men het struifspel en het struifvogelspel, in Limburg werd er gebeugeld en aan klep- en buksschieten gedaan. Overal werd er naar de staande en naar de liggende wip geschoten. Nadien breidde het onderzoek zich uit naar de aangrenzende streken en naar Europese culturele regio's met eigen volkssporttradities.

“Het is belangrijk de authenticiteit recht te doen”

BELANGSTELLING OPWEKKEN

Om de onderzoeksresultaten in de praktijk te brengen en om het sportieve erfgoed, dat in kaart was gebracht, opnieuw in de belangstelling te brengen en actief te promoten ontstond in 1980 de Vlaamse Volkssportcentrale (in 2006 omgedoopt tot Centrum voor Sportcultuur) waarvan de activiteiten in 2009 integraal werden opgenomen in de werking van het Sportimonium¹. Sinds de oprichting in 1980 werden tal van initiatieven genomen om de volkssporten opnieuw bekend te maken en nieuw leven in te blazen.

Om het brede publiek te sensibiliseren voor dit sportieve erfgoed zijn de resultaten van het onderzoek actief verspreid via boeken, tijdschriftartikels en folders allerlei. In deze talrijke publicaties werd niet alleen aandacht besteed aan de historische achtergrond en de technische kant van de volkssporten maar ook over hoe ze te revitaliseren en te borgen. Zo werden seminaries georganiseerd en werd deelgenomen aan (internationale) congressen, zowel met wetenschappelijke als beleidsgerichte inslag, om enerzijds de traditionele spelcultuur op de agenda te plaatsen en anderzijds de 'safeguarding'-mogelijkheden te verkennen.

DE BAAN OP

Een belangrijk project in de beginfase was de omvangrijke, reizende tentoonstelling die in periode tussen 1980 en 1990 een vijftiental steden in Vlaanderen aandeed. Belangrijk daarbij was dat de lokale volkssportverenigingen betrokken werden bij deze tentoonstellingen en onder meer mee zorgden voor demonstraties

en animatie. Tezelfdertijd stonden vijf kleinere, mobiele paneeltentoonstelling ter beschikking voor scholen, culturele centra en sportaccommodaties.

In de loop van de jaren zijn op veel plaatsen demonstraties/festivals georganiseerd voor een breed publiek, steeds met een klemtoon op actieve participatie. Een succesvol initiatief was de reeks van veertien 'volkssportroutes' (van Poperinge tot de Maaskant) die deelnemers langs een aantal cafés leiden waar volkssporten in situ konden beoefend worden.

Op Europees niveau verzorgde het Sportimonium enerzijds regelmatig demonstraties van volkssporten uit Vlaanderen in het buitenland en anderzijds werden dikwijls volkssportbeoefenaars uit het buitenland naar Vlaanderen uitgenodigd voor demonstraties en uitwisseling van informatie en expertise in het promotie voeren voor volkssporten, onder andere tijdens het Europees seminarie over traditionele spelvormen in Leuven in 1990 (De Vroede & Renson 1991).

SPELEN AANMOEDIGEN

Vernieuwend was het circuit in eigen beheer van uitleendiensten dat op poten werd gezet. Daardoor kon volkssportmateriaal tegen een geringe vergoeding voor ieder dit dat wou ter beschikking werd gesteld voor festivals, schoolfeesten, familiebijeenkomsten, activiteiten van jeugdbewegingen enz. Het spelmateriaal werd vervaardigd naar authentieke modellen en onderhouden in een eigen atelier. Het initiatief sloeg aan en diverse gemeentebesturen, provincies, sportverenigingen, zelfs particulieren, zetten een eigen uitleendienst op waarvan vele hun spelmateriaal betrokken van het Sportimonium-atelier. Momenteel worden, verspreid over gans Vlaanderen, op 120 plaatsen volkssportmateriaal ter beschikking gesteld. Het initiatief kent trouwens ook navolging in Frankrijk, Nederland en Wallonië.

Ondertussen werden honderden voorwerpen verzameld samen met een pak audiovisuele documentatie (waaronder honderden interviews). Deze collectie werd later een van de pijlers van de museumcollectie van het Sportimonium en een deel ervan is opgenomen in de permanente tentoonstelling. In die vaste opstelling is een van de acht onderdelen integraal gewijd aan de wereldwijde verscheidenheid van de spel en sport. Het Documentatiecentrum van het Sportimonium stelt honderden boeken en tijdschriftartikels over volkssporten in binnen- en buitenland ter beschikking. Een 'klassieker' voor de spelcultuur uit eigen regio is *Het grote volkssportenboek* (De Vroede 1996). ▶

¹ Om verwarring te voorkomen gebruiken we vanaf hier 'Sportimonium'

Demonstraties en festivals met de nadruk op actieve participatie wakkerden de belangstelling voor volkssporten aan.

BANDEN SMEDEN

Op het terrein waren inmiddels goede relaties opgebouwd met de volkssportbeoefenaars en hun verenigingen en federaties. Sportimonium speelde een belangrijke rol in het met mekaar in contact brengen van individuele clubs en het oprichten van overkoepelende federaties. Dit leidde in 1988 tot de oprichting van de confederatie Vlaamse Traditionele Sporten vzw (VlaS) met het Sportimonium als een van de stichtende leden. Sindsdien groeide VlaS verder uit en het aantal leden steeg van 500 naar 12.000 uit 23 verschillende volkssportdisciplines. Sinds 1990 is VlaS erkend en betaald door de overheid. VlaS ondersteunt hoofdzakelijk de volkssportfederaties en de verenigingen op het vlak van management en promotie. Een belangrijk aspect in deze samenwerking was de beoefenaars van de volkssporten, de eigenlijke dragers van en voortzetter van speltradities, bewust te maken van de waarde van 'hun' cultureel erfgoed.

Ook internationaal zijn de volkssportbeoefenaars de laatste twee decennia meer en meer uit hun isolement geraakt en hebben ze mekaar gevonden over de landsgrenzen heen. Dit leidde tot de oprichting van de European Traditional Sports and Games Association (ETSGA, 2001) en de International Traditional Sports and Games Association (ITSGA, 2009) waarbij zowel het Sportimonium als VlaS als mede-initiatiefnemer aan de wieg stonden.

Een wezenlijk onderdeel van het Sportimonium is de Volkssporttuin. In deze tuin – die werd aangelegd in overleg met de volkssportbeoefenaars van de verschillende disciplines – kunnen de bezoekers in het verlengde van een museumbezoek actief aan de slag en kennismaken met beugelen, krulbol, trabol, boogschieten en nog veel meer. De tuin is in een modern en fris kleedje gestoken om volkssporten van een niet-oudbollige kant te tonen. Gekoppeld aan de volkssporttuin zijn er ook de 'binnenpretjes' met kleinere spelen zoals de toptafel, het tonspel, pierbol, schuiftafel enz... die zijn ondergebracht in het Sportlabo van het Sportimonium.

OMGANG MET ERFGOED

Doorheen de jaren groeide het Sportimonium uit tot een expertisecentrum inzake volkssporten en wordt als zodanig ook dikwijls geconsulteerd door collega's uit het erfgoed- en het socio-culturele veld. Dat mondt vaak uit in gezamenlijke projecten en samenwerking op lange termijn waarbij

de verworven expertise maximaal wordt gedeeld om onder andere op lokaal vlak de volkssporten te borgen. Het woord 'borgen' wordt gebruikt als vertaling van de Engelse term 'safeguarding' maar eigenlijk is er in het Nederlands geen volwaardig equivalent voorhanden. Safeguarding is een veelomvattend begrip dat, zo wordt het ook in de Conventie van 2003 geëxpliciteerd, staat voor identificatie, documentatie, wetenschappelijk onderzoek, bewaring, bescherming, promotie, overdracht, versterking en revitaliseren. Uit bovenstaand overzicht mag blijken dat die diverse elementen, het ene al wat prominenter dan het andere, een plaats hebben gehad in de werking van het Sportimonium rond traditionele spelcultuur. Een aantal acties en methodes hebben navolging gekregen in het buitenland. In de praktijk bleef dat beperkt tot de wereld van de volkssporten maar voor een deel zijn ze zeker bruikbaar voor het borgen van andere vormen van immaterieel cultureel erfgoed. Voordeel van het project 'Ludodiversiteit' is dat het geen totaalpakket is dat in zijn geheel te nemen of te laten is. Onderdelen kunnen er worden uitgelicht al naargelang ze inzetbaar zijn in een andere context. En, belangrijk in UNESCO-context, is dat het project methodes aanreikt die niet veel hoeven te kosten.

Dat de werking rond ludodiversiteit door UNESCO in het register van beste voorbeelden is opgenomen heeft uiteraard te maken met de methodologie en de realisaties maar zeker ook met het feit dat de initiatiefnemers steeds respectvol zijn omgegaan met de traditionele spelcultuur. Het is belangrijk de authenticiteit recht te doen. Aansturen op aanpassingen of veranderingen om louter markteconomische/toeristische redenen is immers afbreuk doen aan de ware aard en houdt op termijn kwalijke gevolgen in. Cruciaal zijn de beoefenaars of dragers van het immaterieel cultureel erfgoed, het moet in eerste instantie voor hen betekenisvol blijven. Zolang zij zich er mee kunnen identificeren, het zin- en waardevol vinden, zullen ze er mee doorgaan en – vooral – hun spelcultuur doorgeven aan volgende generaties. ■

* De auteur is directeur van het Sportimonium, museum en expertisecentrum inzake volkssporten.

REFERENTIES

De Vroede E, 1996, *Het grote volkssporten boek*, Leuven: Davidsfonds, 120 p.

De Vroede E, Renson R (eds), 1991, *Proceedings of the Second European Seminar on Traditional Games* (Leuven 1990), Leuven: Vlaamse Volkssport Centrale, 81 p.

Renson R, 2004, *Ludodiversity: extinction, survival and invention of movement culture*, in Pfister G (ed), *Games of the past - Sports for the future ?* (Proceedings 4th ISHPES/TAFISA symposium; Duderstadt; 2000), Sankt Augustin: Academia

Renson R, Smulders H, 1979, Volkssporten in Vlaanderen, in Cauwels A; Claeys U; Van Pelt H (eds), *Sport in Vlaanderen: organisatie - wetenschap - begeleiding*, Leuven: Acco, 99-118.

Smulders H, 1982, *Typologie en spreidingspatronen van de volkssporten in Vlaanderen*, 2 vol. (Leuven: K.U.Leuven; doctoraatsverhandeling lichamelijke opvoeding).

Documentair erfgoed in Vlaanderen

TEKST: MARINO BULTINCK

Vlaanderen beschikt over twee internationaal gerenommeerde archieven die een uniek inzicht bieden in de ontwikkeling van de internationale handelsbetrekkingen en de geschiedenis van de boekdrukkunst.

UNESCO ontwikkelde een ruim arsenaal aan instrumenten en programma's om het erfgoed van de mensheid te vrijwaren voor toekomstige generaties. Het bekendste is de Werelderfgoedconventie van 1972 die monumenten en landschappen van "uitzonderlijke universele waarde" beschermt. Recent kreeg ook het immaterieel cultureel erfgoed betere bescherming dankzij de Conventie voor de borging van immaterieel cultureel erfgoed. Maar er is nog een vorm van erfgoed waarvoor de Organisatie zich inzet: het documentair erfgoed.

GEHEUGEN VAN DE WERELD VEILIGSTELLEN

Of het nu gaat om geluidsopnames van uitgestorven culturen, om fotografisch bewijsmateriaal van mensenrechtenschendingen, om het verhaal van vergeten slaven of om manuscripten van grote denkers en wetenschappers: het zogeheten documentair erfgoed dat is opgenomen in bibliotheken, archieven en musea is van groot belang om de mensheid te herinneren aan de gebeurtenissen en evoluties die onze geschiedenis bepaalden en beïnvloedden.

Het *Memory of the World*-programma wakkert het bewustzijn aan over het bestaan en het belang van documentair erfgoed en helpt de lidstaten van UNESCO om documentair erfgoed te bewaren via praktische en technische ondersteuning. Een ander belangrijk aandachtspunt van het programma is om het documentair erfgoed zo universeel mogelijk toegankelijk te maken.

Het zakenarchief Officina Plantiniana is een must voor wie zich toelegt op de studie van de boekgeschiedenis en de typografie.

Om de publieke opinie te sensibiliseren over de onschatbare waarde van documentair erfgoed en om ons collectief geheugen op te frissen, startte UNESCO met het aanleggen van het *Memory of the World Register* dat enkele van de meest opmerkelijke en betekenisvolle voorbeelden van documentair erfgoed bundelt. Daaronder ook twee bijzondere archieven in Vlaanderen.

“Documentair erfgoed biedt waardevol inzicht in de geschiedenis”

INSOLVENTE BOEDELKAMER IN ANTWERPEN

Het archief van de Insolvente Boedelkamer in Antwerpen is een unieke collectie van documentair erfgoed die ons in staat stelt om de internationale betrekkingen van de periode 1500-1800 beter te begrijpen.

In de 16de eeuw was Antwerpen een van de belangrijkste centra van de wereldeconomie. De Vlaamse havenstad was een snel groeiende en bruisende metropool die zijn rijkdom te danken had aan de internationale handel, het bankwezen en de communicatie – vooral tijdens het bewind van de Habsburgse Keizer Karel V, die een rijk bestuurde 'waar de zon nooit onderging'. De 17de eeuw was echter het moment waarop het tij begon te keren: de protestantse Nederlanders sloten tijdens de onafhankelijkheidsstrijd tegen de Spanjaarden in 1585 de monding van de Schelde af, wat leidde tot de 'val van Antwerpen'. Amsterdam en andere Nederlandse steden namen de centrale rol van Antwerpen over, maar niettemin bleef de stad een belangrijk knooppunt, vooral wat de productie van en handel in luxegoederen betreft.

Net vanwege de steile groei van de internationale handel werd in Antwerpen begin zestiende eeuw een speciale instelling opgericht: de Insolvente Boedelkamer. Toegenomen handel leidde tot toegenomen welvaart, maar betekende ook een risico in onrustige tijden. De veelvoorkomende gevolgen waren verliezen, schulden en faillissementen. Om schuldeisers van faillierende personen of zaken te beschermen, beval de Antwerpse stadsmagistraat al in 1518 dat alle bezittingen en papieren van de 'insolvente' of in falingsgeraakte persoon moesten worden beheerd door een gerechtelijk ambtenaar: de amman. ▶

Tijdens drie eeuwen ontstonden op die manier meer dan 150 archiefbestanden. Doordat de 'insolvente' personen en bedrijven op internationale schaal opereerden, geeft de hele collectie een uniek beeld van de internationale en intercontinentale relaties en contacten in de 16de, 17de en 18de eeuw. Net die 'extra omstandigheden' zijn voor historici veel interessanter dan de oorspronkelijk juridische belangen. Antwerpse handelaars hadden correspondenten in de hele wereld. Brieven uit onder meer Cadiz, Lissabon en Rome bleven allemaal bewaard in de Insolvente Boedelkamer. Naast zakelijke en persoonlijke brieven bieden rekeningen, boekhouding en aktes inzicht in de internationale handelsbetrekkingen die Vlaamse, Spaanse, Italiaanse, Schotse, enz. ... kooplieden onderhielden. Aan de hand van de gearchiveerde documenten kunnen zelfs interne strategieën van ondernemingen en handelsfamilies worden gereconstrueerd.

Zowel nationaal als internationaal zijn deze archieven de omvangrijkste en rijkste in hun soort voor de vroegmoderne wereldgeschiedenis. Het archief Insolvente Boedelkamer bevindt zich in het FelixArchief/Stadsarchief van Antwerpen, waar het in optimale omstandigheden wordt bewaard.

www.felixarchief.be

ZAKENARCHIEF OFFICINA PLANTINIANA

Christoffel Plantijn (ca.1520-1589) is vandaag voor boekdrukkunst en uitgeverij nog steeds een naam als een klok. Deze boekdrukker en uitgever van Franse herkomst vestigde zich in 1549 in Antwerpen en richtte daar in 1555 een drukkerij annex uitgeverij op. Zijn nazaten, de familie Moretus, beheerden het bedrijf na zijn dood verder tot 1876. Het Plantin-Moretusarchief is het toppatrimonium bij uitstek in de collecties van het Museum Plantin-Moretus.

Christoffel Plantijn en de Moretussen hebben tot in het midden van de 19de eeuw nagenoeg alle documenten in verband met de werking van hun drukkerij, uitgeverij en boekhandel minutieus bijgehouden, evenals alle persoonlijke en familiale documenten. Plantijn en zijn opvolgers tekenden in hun boekhouding zorgvuldig alle uitgaven en inkomsten op. Daardoor beschikt het Museum Plantin-Moretus nu over het volledige archief van de Plantijnse drukkerij. Die omvat de complete bedrijfsboekhouding van driehonderd jaar drukkersactiviteit. Ook de huishoudboekjes van de families bleven bewaard. Daarnaast omvat dit archief duizenden brieven die de zaakvoerders van het Officina Plantiniana internationaal uitwisselden met geleerden, auteurs, collega-uitgevers en boekhandelaren. Zo beschikt het museum over originele brieven van Lipsius en Rubens.

De talrijke journaals waarin de transacties van dag tot dag werden genoteerd, zijn in continue series ter beschikking vanaf 1566. Dat geldt ook voor de grootboeken met hun samenvattingen van boekbestellingen per cliënt en de registers van alle betalingen aan de werknemers en externe ambachtshulps en kunstenaars. Met in totaal 1382 registers,

Het archief van de Insolvente Boedelkamer in Antwerpen werpt een verhelderend licht op de internationale betrekkingen van de periode 1500-1800.

990 bundels en 1385 losse stukken vanaf de 16de tot en met de 19de eeuw behoort dit archief daarmee tot de internationaal gereputeerde archiefbestanden die een must zijn voor wie zich toelegt op de studie van de boekgeschiedenis en de typografie. Dit geheel van archivalia vormt ook een unieke goudmijn van uitzonderlijk bronnenmateriaal voor de geschiedenis van het humanisme en de wetenschappen in de 16de en 17de eeuw. De Gulden Passer, het gebouw dat Plantijn in 1576 betrok en waar hij zijn Officina Plantinia vestigde, was immers niet alleen de belangrijkste drukkerijuitgeverij op wereldvlak, waarvan in de tweede helft van de 16de eeuw de afzetmarkt tot in de Spaanse kolonies in Amerika en Noord-Afrika reikte, maar ook een schitterend humanistisch centrum met Europese uitstraling. Als belangrijkste drukker-uitgever van zijn tijd, steeds gericht op alleen de topproductie van de toenmalige geleerden, onderhield Christoffel Plantijn nauwe contacten met de intelligentsia van zijn tijd.

Na Plantijns overlijden in 1589 bleven de eerste Moretussen belangrijke werken bezorgen van toonaangevende 17de-eeuwse wetenschappers en humanisten uit de Zuidelijke Nederlanden (Justus Lipsius, Erycius Puteanus, Andreas Schottus, Caspar Gevartius). Anderzijds werd het bedrijf in de eerste helft van de 17de eeuw eveneens gecontacteerd door vele geleerden en humanisten van buiten de Zuidelijke Nederlanden, zoals de historicus Caesar Baronius, bibliothecaris van het Vaticaan, en kardinaal Federico Borromeo, de grondlegger van de Ambrosiana. Voor de toenmalige uitstraling van het Officina Plantiniana zorgde toen de kleinzoon van Plantijn, die na het overlijden van zijn vader De Gulden Passer leidde. Zelf had hij een zeer grote belangstelling voor de studie van de Oudheid en was een tijdlang leerling van Justus Lipsius. Hoewel hijzelf geen persoonlijk oeuvre heeft nagelaten, werd hij door zijn tijdgenoten om zijn kennis bijzonder gewaardeerd en onderhield hij nauwe relaties met de intellectuelen van zijn tijd. Voor de illustratie van zijn uitgaven kon hij bovendien een beroep doen op niemand minder dan Peter Paul Rubens. ■

www.museumplantinmoretus.be

Het volledige *Memory of the World Register* is te raadplegen op:

www.unesco.org/new/en/communication-and-information/flagship-project-activities/memory-of-the-world/register/